

Ludwig Wittgenstein

Forelæsning om etik

Type specimen in Danish language
DRM free content from Niggli Project
set in Niggli

Lad mig, før jeg begynder at tale om mit egentlige emne, lave nogle få indledende bemærkninger. Jeg fornemmer, at jeg vil have store vanskeligheder i at kommunikere mine tanker til jer og jeg tror nogle af dem kan blive formindsket ved at nævne dem til jer på forhånd. Den første, som jeg næsten ikke behøver at nævne, er at mit engelske er ikke mit modersmål og derfor mangler mit udtryk denne præcisering og subtilitet, som ville være ønskværdigt, hvis man taler om et vanskeligt emne. Alt, hvad jeg kan gøre, er at bede jer om at gøre min opgave nemmere med at få min mening ud på trods af de fejl jeg vil konstant begå i den engelske grammatik. Den anden vanskelighed jeg vil nævne er dette: At sandsynligvis møder mange af jer op til min forelæsning med lidt misvisende forventninger. Og for at sætte jer i den rette bås vil jeg sige nogle få ord om grunden til at vælge emnet, som jeg har valgt: Da jeres tidligere sekretær hædrede mig ved at bede mig om at læse en afhandling op til jeres selskab var min første tanke, at jeg ville helt sikkert gøre det og min anden tanke var, at hvis jeg havde muligheden for at tale til jer, skulle jeg tale om noget, som

jeg er ivrigt i at fortælle jer og at jeg burde ikke misbruge denne mulighed ved at give jer en forelæsning om, lad os sige, logik. Jeg ville mene dette er et misbrug, da dét at forklare et videnskabeligt emne til jer ville behøve en serie af forelæsninger og ikke kun en times afhandling. Et andet alternativ ville have været at give jer, hvad der kaldes et populærvidenskabeligt foredrag, det vil sige et foredrag beregnet til at få jer til at tro, at I forstår noget, som I faktisk ikke forstår og at tilfredsstille, hvad jeg mener er ét af moderne menneskers laveste lyster, nemlig den overfladiske nysgerrighed omkring de seneste opdagelser i videnskaben. Jeg afslog disse alternativer og valgte at tale til jer om et emne, som jeg synes har en general betydning. Jeg håber, at det må hjælpe med at klargøre jeres tanker omkring dette emne (selv hvis I skulle være fuldstændigt uenige med dét jeg siger omkring det). Min tredje og sidste vanskelighed er én, der faktisk følger de mest langvarige filosofiske forelæsninger og det er, at modtageren er ude af stand til at se både vejen han er ført og målet den fører hen imod. Det vil sige: Han enten tænker ”jeg forstår alt, hvad han siger, men hvor i alverden er han i gang med at føre det hen” eller også tænker han ”jeg ser, hvor han fører hen, men hvordan i alverden kommer han derhen.” Alt hvad jeg vil gøre er igen at bede jer om at være tålmodige og at håbe, at til sidst vil I se både vejen og hvor den leder hen.

Jeg vil nu begynde. Mit emne, som I ved, er etik og jeg vil bruge en benævnelse, som Professor Moore har givet i sin bog *Principia Ethica*. Han siger: ”Etik er den generelle undersøgelse af, hvad er er godt.” Nu vil jeg bruge denne

benævnelse 'etik' i en lidt bredere betegnelse, i en betegnelse, som faktisk indbefatter, hvad jeg mener at være den mest essentielle del af, hvad der generelt er kaldet æstetik. Og for at få jer til at se så klart som muligt, hvad jeg tager at være etikkens kerneemne, vil jeg lægge frem foran jer et antal af mere eller mindre synonyme udtryk hvert af ét kunne blive erstattet med definitionen ovenfor og ved at opregne dem vil jeg frembringe den samme slags virkning, som Galton frembragte, da han tog et antal billeder af forskellige ansigter på den samme fotografiske plade for at få billedet af det typiske ansigtstræk de alle havde til fælles. Og da ved at vise jer sådant et samlet billede kunne jeg få jer til at se, hvad der er det typiske, – lad os sige –, kinesiske ansigt; så hvis I kigger igennem rækken af synonymer, som jeg vil lægge frem foran jer, vil I, det håber jeg, være i stand til at se de karakteristiske fællestræk de alle har til fælles og at disse er etikkens karakteristiske fællestræk. Nu i stedet for at sige "etik er undersøgelsen i, hvad der er det gode" kunne jeg have sagt, at etik er undersøgelsen i, hvad, der er værdifuldt eller i hvad, der er virkeligt vigtigt eller jeg kunne have sagt at etik er undersøgelsen i, hvad der er meningen med livet eller i hvad der gør livet virkeligt værd at leve eller i hvad der er den korrekte måde at leve. Jeg tror, at hvis I kigger på alle disse fraser vil I få en løs idé om hvad det er etik har at gøre med. Så den første ting, der slår én med alle disse udtryk, er, at hvert eneste af dem faktisk er brugt i to meget forskellige betydninger. Jeg vil kalde dem den trivielle eller relative betydning på den ene side og den etiske eller absolute betydning på den anden. Hvis for eksempel jeg si-

ger, at dette er en god stol betyder dette, at denne stol tjener et bestemt, forudberegnet formål og ordet 'god' her har kun én mening, så vidt at dette formål tidligere er blevet fastsat. Faktisk betyder ordet godt i den relative betydning simpelthen at nå frem til en bestemt forudberegnet standard. Således når vi siger, at denne mand er en god pianist mener vi, at han kan spille stykker af en bestemt sværhedsgrad med en bestemt grad af fingerfærdighed. Og på samme måde hvis jeg siger, at det er vigtigt for mig ikke at blive forkølet mener jeg, at blive forkølet fremkommer bestemte beskrivelige forstyrrelser i mit liv og hvis jeg siger, at dette er den korrekte vej mener jeg, at det er den korrekte vej i forhold til et bestemt mål. Disse udtryk, anvendt på denne måde, stiller ikke nogen vanskeligheder eller dybe problemer. Men dette er ikke, hvordan etikken anvender dem. Antag jeg kunne spille tennis og én af jer så mig spille og sagde "Nå, du spiller temmelig dårligt" og antag jeg svarede "jeg ved, at jeg spiller dårligt, men jeg vil ikke spille bedre," alt hvad den anden kunne sige ville være "Ah, det er fint nok så." Men antag jeg havde fortalt én af jer en latterlig løgn og han kom hen til mig og sagde "Du opfører dig som et dyr" og jeg så sagde "Jeg ved, at jeg opfører mig dårligt, men jeg vil ikke opføre mig bedre," kunne den anden så sige "Ah det er fint nok så"? Bestemt ikke; han kunne sige "Nå, du *bør* ville opføre dig bedre." Her har du en absolut værdibedømmelse, mens det første eksempel var en relativ bedømmelse. Essensen af denne forskel synes selvfølgelig at være dette: Hver bedømmelse af relativ værdi er blot en erklæring af fakta og kan derfor blive puttet i sådan en

form, at den mister alt synet af en værdibedømmelse: I stedet for at sige "Dette er den rette vej til Granchester," kunne jeg lige så godt have sagt "Dette er den rette vej du skal gå, hvis du vil tage til Granchester på den korteste tid"; "Denne mand er en god løber" betyder simpelthen, at han løber et bestemt antal mil på et bestemt antal minutter osv.. Så hvad jeg ønsker at påpege er, at selvom alle bedømmelser af relativ værdi kan blot vises at være kendsgerningserklæringer vil ingen kendsgerningserklæring nogensinde blive, eller indbefatte, en bedømmelse af absolut værdi. Lad mig for forklare dette: Antag én af jer var en altidende person og derfor kendte til alle bevægelser af alle legemer i verdenen, død eller levende og at han også kendte alle sindstilstande af alle mennesker, der nogensinde har levet og antag denne mand skrev alt, hvad han vidste i en stor bog, så ville denne bog indeholde den fuldstændige beskrivelse af verdenen; og hvad jeg gerne vil sige er, at denne bog ville indeholde intet, som vi ville kalde en *etisk* bedømmelse eller noget, der ville logisk set indbefatte sådan en bedømmelse. Det ville selvfølgelig indeholde alle relative værdibedømmelser og alle sande videnskabelige propositioner og faktisk alle sande propositioner, der nogensinde kunne blive lavet. Men alle disse kendsgerninger ville, som de ville være, stå på samme niveau og, på samme måde, alle propositioner stå på samme niveau. Der er ingen propositioner der, i sin absolutte betydning, er sublime, vigtige eller trivielle. Nu vil der måske være nogen af jer, der vil være enige i dette og blive mindet om Hamlets ord: "Intet er hverken godt eller dårligt, men at tænke gør det sådan," men dette igen kunne

lede til en misforståelse. Hvad Hamlet siger synes at indbefatte, at det gode og det dårlige, undtaget kvaliteterne i verden udenfor os, er egenskaber tilknyttet vores sindstilstand. Men hvad jeg mener er, at en sindstilstand, så vidt at vi kan mene med dette en kendsgerning vi kan beskrive, er i ingen etisk betydning godt eller dårligt. Hvis for eksempel i vores verdensbog vi læste beskrivelsen af et mord med alle dets fysiske og psykologiske detaljer, vil den blotte beskrivelse af disse kendsgerninger indeholde intet, som vi kunne kalde en etisk proposition. Morderen vil være på præcist det samme niveau som enhver anden begivenhed for eksempel faldet af en sten. Ganske vist ville læsningen af denne beskrivelse måske forårsage smerte eller vrede eller enhver anden følelse eller vi ville måske læse omkring smerte eller vrede forårsaget af dette mord i andre mennesker, da de hørte om det, men der vil kun være fakta, fakta og atter fakta, men ingen etik. Og nu skal jeg sige, at hvis jeg anskuer, hvad etik virkelig skal være, hvis der var sådan en videnskab, forekommer dette udfald mig ganske indlysende. Det forekommer mig at være indlysende at intet, vi nogensinde kunne tænke eller sige burde være denne art. At vi kan skrive en videnskabelig bog, hvis emne kunne være enestående sublimt og over alle andre emner, kan jeg kun beskrive min følelse ved den følgende metafor, at hvis en mand kunne skrive en bog om etik, som virkelig var en bog om etik, ville denne bog, med en eksplosion, tilintetgøre alle andre bøger i verdenen. Vores ord anvendt, som vi anvender dem i videnskaben, er udtryksmidler, der kun er i stand til at indeholde og udsende mening og betydning, *naturlig* me-

ning og betydning. Etik, hvis det er noget som helst, er overnaturlig og vores ord vil kun udtrykke fakta; som en tekop vil kun holde en tekop fyldt med vand og om jeg så hældte litervis af vand i den.^[1] Jeg sagde, at så vidt hvad angår kendsgerninger og propositioner er der kun relative værdier og relative god, rette, osv. Og lad mig, inden jeg går videre, illustrere dette med et ret indlysende eksempel. Den rette vej er den vej, som leder til en tilfældigt forudberegnet ende og det står ret klart for os alle, at der er ingen mening i at tale om den rette vej undtagen fra sådan et forudberegnet mål. Lad os nu se, hvad vi kunne muligt mene med udtrykket ”den absolutte rette vej.” Jeg tror, det ville være den vej, som alle ved at se den ville, med alt *logisk nødvendighed*, blive nødt til at gå på eller skamme sig for ikke at gå på. Og på samme måde ville det absolutte gode, hvis det er et beskriveligt sagforhold, være dét som alle, uafhængigt af sin smag og tilbøjeligheder, ville *nødvendigt* medføre eller føle sig skyldig i ikke at medføre. Og jeg må sige at sådant et sagforhold er et fantasifoster. Intet sagforhold har, i sig selv, hvad jeg gerne vil kalde den absolutte dommers tvingende magt. Så hvad har alle os, der, ligesom mig selv, stadig er fristet til at anvende sådanne udtryk som ”det absolutte gode,” ”den absolutte værdi,” osv., hvad har vi i sinde og hvad er det vi prøver at udtrykke? Hvor end nu jeg prøver at gøre dette klart for mig selv er det naturligt, at jeg skulle genkalde tilfælde, hvor jeg bestemt ville anvende sådanne udtryk og jeg er således i en situation, hvor I ville være, hvis, for eksempel, jeg skulle give jer en forelæsning om nydelsens psykologi. Hvad I så ville gøre ville være at prøve og genkalde en eller

anden typisk situation, hvor I altid ville føle nydelse. For når vi tager denne situation i betragtning vil alt, hvad jeg skulle til jer, blive mere konkret og følgerigt kontrollerbart. Et kerneeksempel, som en mand måske ville vælge, kunne være den følelse, når man tager en tur på en smuk sommerdag. Jeg vil nu her være nødt til at forklare, hvad jeg mener med absolut eller etisk værdi. I mit tilfælde er det frem for alt min erfaring gennem fremmaningen af én specifik oplevelse, som derfor bliver min oplevelse *per excellence*. Dette er årsagen til, mens jeg taler med jer, at jeg vil anvende denne oplevelse som det første og centrale eksempel. (Som jeg har sagt før, dette er et fuldstændigt personligt anliggende og andre ville finde andre eksempler mere rammende.) Jeg vil beskrive denne oplevelse for at, hvis det er muligt, få jer til at genkalde de samme og lignende oplevelser, således at vi muligvis har et fælles grundlag i vores undersøgelse; jeg vil tro, at den bedste måde af at beskrive det er at sige, at når jeg har det, *undrer jeg mig over verdensens tilstedeværelse*. Og jeg er derefter tilbøjelig til at anvende sådanne fraser som "hvor enestående at noget skulle eksistere" eller "hvor enestående at verden skulle eksistere." Jeg vil straks nævne en anden oplevelse, som jeg også kender og som nogen af jer måske kender til: Det er, hvad én måske vil kalde, oplevelsen af at føle sig tryk *på en absolut måde*. Jeg mener sindstilstanden, hvor én er tilbøjelig til at sige "Jeg er tryk, intet kan skade mig, hvad end der sker." Lad mig nu overveje disse oplevelser for, det vil jeg tro, de udstiller de virkelige egenskaber, som vi prøver at få klargjort. Og dér er det første jeg har at sige er, at det mundtlige udtryk, som vi giver disse oplevel-

ser er vrøvl! Hvis jeg siger ”Jeg undrer mig over verdens tilstedeværelse” misbruger jeg sproget. Lag mig forklare dette: Det har en fuldkommen god og klar mening at sige, at jeg undrer mig over, at noget er sit tilfælde ville vi alle forstå, hvad det betyder at, jeg undrer mig over størrelsen af en hund, som er større end enhver anden jeg før har set eller over alt muligt, i den almene betydning af ordet, er enestående. I hvert et af disse tilfælde undrer jeg mig over, at noget er tilfældet, som jeg *kunne* forestille mig *ikke* at være tilfældet. Jeg kan undre mig over størrelsen af en hund fordi jeg er vant til hunde af en anden størrelse og derfor har disse i tankerne, når jeg ser den for mig alt for store hund. At sige ”Jeg undrer mig over, at dit eller dat er tilfældet” har kun en betydning, hvis jeg kan forestille mig det ikke at være tilfældet. I denne forstand kan én undrer sig over tilstedeværelsen af, lad os sige, et hus, når én ser det og ikke har besøgt det i lang tid og har forestillet sig, at det havde været revet ned i mellemtiden. Men det er vrøvl at sige, at jeg undrer mig over tilstedeværelsen af verdenen fordi jeg kan ikke forestille mig den ikke eksisterer. Jeg kunne selvfølgelig undre mig over verden omkring mig er, som den er. Hvis, for eksempel, jeg havde denne erfaring mens jeg kiggede på den blå himmel kunne jeg undre mig over himlen være blå som det modsatte af at være tilfældet, når det er skyet. Men det er ikke, hvad jeg mener. Jeg undrer mig over, at himlen er, hvad den end er. Man kan måske blive fristet til at sige, at hvad jeg undrer mig over er en tautologi, nemlig over, at himlen er blå eller ikke blå. Men derefter er det bare vrøvl at sige, at én undrer sig over en tautologi. Nu gælder det samme for

andre oplevelser, som jeg har nævnt, oplevelsen af absolut tryghed. Vi ved alle, hvad det betyder i det sædvanlige liv at være tryg. Jeg er tryg i mit værelse, når jeg ikke kan blive kørt ned af en omnibus. Jeg er tryg, hvis jeg har haft kighoste og kan derfor ikke få det igen. At være tryg betyder essentielt set, at det er fysisk umuligt, at visse ting skulle ske for mig og derfor er det vrøvl at sige, at jeg er tryg *hvad end*, der sker. Igen er dette et misbrug af ordet ”tryg” som det andet eksempel var et misbrug af ordet ”tilstedeværelse” eller ”at undre sig.”

Jeg vil nu gerne få jer til at forstå, at et bestemt karakteristisk misbrug af vores sprog løber igennem *alle* etiske og religiøse udtryk. Alle disse udtryk synes, *prima facie*, at bare være lignelser. Således virker det, når vi bruger ordet ’rette’ i en etisk betydning, selvom, hvad vi mener ikke er rette i sin trivielle betydning er det noget lignende og når vi siger ”Dette er god fyr,” selvom god her ikke betyder, hvad det menes med sætningen ”Det er en god fodboldspiller” synes der er at være nogen ligheder. Og når vi siger ”Denne mands liv var værdifuldt” mener vi ikke i den samme betydning, hvor vi skulle tale om et stykke værdifuldt smykke, men der synes at være en slags sammenlignelighed. Nu forekommer alle religiøse termer i denne betydning at være brugt som lignelser eller på en allegorisk måde. For når vi taler om Gud og at han ser alting og at vi knæler og beder til ham, så synes alle vores termer og handlinger at være dele af en stor og udførlig allegori, som repræsenterer ham som et menneske af stor magt, hvis nåde vi prøver at vinde osv., osv. Men denne allegori beskriver også oplevelsen, som jeg lige har henvist til. For

den første af dem er, vil jeg tro, præcist hvad folk henviste til, når de sagde at Gud havde skabt verdenen; og oplevelsen af absolut tryghed har været beskrevet ved at sige, at vi føler os trygge i Guds hænder. En tredje oplevelse af den samme slags er den at føle sig skyldig og igen dette var beskrevet med sætningen, at Gud foragter vores opførsel. Således i etisk og religiøst sprog synes vi at være konstant i brug af lignelser. Men en lignelse er nødt til at være en lignelse for noget. Og hvis jeg kan beskrive kendsgerningen ved hjælp af en lignelse, må jeg også være i stand til at droppe lignelsen og beskrive kendsgerningen uden den. Nu i vores tilfælde så snart vi prøver at droppe lignelsen og simpelthen konstatere kendsgerningerne, der står bag dem, finder vi ud af, at der er ingen sådanne kendsgerninger. Og således, hvad der først syntes at være en lignelse synes nu mere at være vrøvl. De tre oplevelser, som jeg har beskrevet til jer (og jeg kunne tilføje andre) forekommer at have en slags indre absolut værdi for dem, der har oplevet dem, herunder mig selv. Men når jeg siger de er oplevelser, så er de underforstået kendsgerninger; de har taget en plads i rummet og dér forblevet i et bestemt definitivt tidsrum og, som følge deraf, er beskrivelige. Og således ud fra hvad jeg har sagt for nogle minutter siden må jeg indrømme, at det er vrøvl at sige, at de har absolut værdi. Og jeg vil gøre min pointe skarpere ved at sige "Det er et paradoks at en oplevelse, en kendsgerning, skulle forekomme at have overnaturlig værdi." Nu er der en måde, hvorpå jeg ville være fristet at imødekomme dette paradoks. Lad mig først overveje, igen, vores første oplevelse af at undre sig over verdens tilstedeværelse og

lad mig beskrive det på en anelse anerledes måde; vi ved alle, hvad i det almene liv ville blive kaldt et mirakel. Det er naturligvis simpelthen en begivenhed, som vi endnu ikke har set. Antag nu at sådan en begivenhed fandt sted. Tag tilfældet, at der voksede et løvehoved frem på én af jer og begyndte at brøle. Ganske vist ville dette være en så usædvanlig begivenhed, som jeg nogensinde kunne forestille mig. Hvornår vi end ville have kommet os over vores overraskelse ville jeg foreslå at hente en doktor og få denne sag videnskabeligt undersøgt, og hvis det ikke ville være for smertefuldt for ham, ville jeg have ham undersøgt levende. Og hvor ville miraklet gå hen? For det er klart, at når vi kigger på det på denne måde, er alt det mirakuløse forsvundet; med mindre meningen med dette begreb blot er, at en kendsgerning ikke allerede er blevet forklaret af videnskaben, som igen mener, at vi har hidtil fejlet at sammenstille denne kendsgerninger med andre i et videnskabeligt system. Dette viser, at det er absurd at sige "Videnskaben har bevist, at der ikke er nogen mirakler." Sandheden er, at den videnskabelige måde at kigge på en kendsgerning er ikke måden at kigge på det som et mirakel. For forestil dig hvilken som helst kendsgerning du vil: Det er ikke i sig selv mirakuløst i den absolutte betydning af dette begreb. For vi ser nu, at vi har brugt ordet "mirakel" i en relativ og i en absolut betydning. Og jeg vil nu beskrive en oplevelse af at undre over verdenens tilstedeværelse ved at sige: Det er oplevelsen af at se verdenen som et mirakel. Nu er jeg fristet til at sige, at det rette udtryk i sproget for miraklet af verdenens tilstedeværelse, dog er det ikke nogen proposition *i* sproget, er

tilstedeværelsen af sproget selv. Men hvad betyder det så at være opmærksom på dette mirakel på nogle tidspunkter og ikke på andre tidspunkter? For alt, hvad jeg har sagt ved at skifte udtrykket af det mirakuløse fra et udtryk *ved hjælp af* sproget til et udtryk *ved tilstedeværelsen af* sproget, alt hvad jeg har sagt er igen, at vi kan ikke udtrykke, hvad vi vil udtrykke og at alt, hvad vi siger omkring det absolutte mirakuløse forbliver vrøvl. Nu vil svaret til alt dette forekomme jer fuldkomment klart. I vil sige: Nå, hvis bestemte erfaringer konstant frister os at tilskrive en egen-skab til dem, som vi kalder absolut eller etisk værdi og væ-sentlighed viser dette simpelthen, at ved brug af disse ord mener vi *ikke* noget vrøvl, det trods alt hvad vi mener med at sige, at en erfaring har en absolut værdi *er bare en kends-gerning som andre kendsgerninger*, og at alt, hvad det kommer til, er, at det endnu ikke er lykkedes os at finde den korrekte logiske analyse af, hvad vi mener med vores etiske og religiøse udtryk. Når dette er svaret imod mig ser jeg straks klart, som var det et lysglimt, ikke kun at ingen beskrivelse, som jeg kan komme i tanke om, kunne beskrive, hvad jeg mener med absolut værdi, men også at jeg ville afvise enhver betydningsfuld beskrivelse, som hvem som helst kunne muligt foreslå, *ab initio*, på grund af dets betydning. Det vil sige: Jeg ser nu, at disse meningsløse udtryk var ikke meningsløse fordi jeg ikke allerede havde fundet de korrekte udtryk, men at deres meningsløshed var deres sande essens. For alt, hvad jeg ville gøre med dem var bare at gå *hinsides* verdenen og dette vil sige på den anden side af det betydningsfulde sprog. Alle der har prøvet at skrive eller at tale etik eller religion har som jeg

en tilbøjelighed at stormløbe mod sprogets grænser. Denne løben imod vores burs tremmer er fuldstændigt, absolut håbløst. Etik, for så vidt det springer fra begæret om at sige noget omkring den ultimative mening om livet, det absolutte gode, det absolutte værdifulde, kan ikke være nogen videnskab. Hvad det siger tilføjer ikke noget til vores viden i nogen betydning. Men det dokumenterer en tilbøjelighed i det menneskelige sind, som jeg personligt ikke kan andet end at respektere dybt og jeg, ikke for mit liv, vil latterliggøre.
